

Ugovor o prodaji

Obaveze kupca

- **I - UOPŠTE O OBAVEZAMA KUPCA**
- **1. Vrste obaveza**
- Obaveze kupca su njegove dužnosti izvršavanja radnji koje proističu iz ugovora o prodaji. Osnov obaveza kupca i faktori koji uslovljavaju njihov pojedinačni izgled, u načelu, su isti kao i kod obaveza prodavca. Ali, postoji i jedan dodatni element, a to je činjenica da je kupac povjerilac za karakterističnu obavezu isporuke i ujedno aktualni ili potencijalni vlasnik stvari koja je predmet ugovora. Uporedno posmatrano, ova varijabla dovodi do različite kvalifikacije pojedinih radnji koje kupac kao poslovni subjekt preduzima. Najkarakterističniji primjeri su pregled robe i obavještanje o nedostacima; oni se u zakonodavstvu određuju ili kao obaveza ili kao pravo kupca.

- Osnovne obaveze kupca u našem pravu su: pregled robe (provjera da li roba ima materijalnih nedostataka), prijem isporuke, plaćanje cijene i obavještanje o materijalnom nedostatku (reklamacija), ako on postoji. Posljednja obaveza je uslovljena. Pošto se reklamacijom materijalnih nedostataka obezbjeđuje realizacija obaveza prodavca po osnovu garancije, tj. njegova odgovornost, obaveza reklamiranja ulazi u vanredan tok posla.

- Sporednih obaveza kupca takođe ima više. Od onih koje su zasnovane na dispozitivnim odredbama Zakona o obligacionim odnosima treba istaći obavezu čuvanja stvari. Ona leži na kupcu kada mu je stvar uručena, a on želi da je vrati prodavcu bilo zbog nedostataka, bilo zbog raskida ugovora (član 520. st. 2. ZOO). Sadržaj obaveze je isti kao i kod prodavčeve istovrsne dužnosti. Izložićemo ga u sklopu odgovornosti prodavca. Od dužnosti zasnovanih na ugovoru ističu se: slanje ambalaže i dostavljanje specifikacije. O režimu ovih radnji govorićemo prilikom raspravljanja o odgovornosti za docnju sa izvršenjem posmatranih obaveza.

- **2. Karakter obaveza kupca**

- Opšte karakteristike obaveza kupca iste su kao i osobine dužnosti prodavca. Pored toga, postoje i obilježja koja su donekle specifična.
- Obaveze kupca su tijesno vezane za obaveze prodavca. One, prvo, predstavljaju komplementarne pojmove povezane i sadržinski (isporuka - prijem isporuke) i funkcionalno (isporuka - plaćanje uz poštovanje načela istovremenosti). Drugo, sankcije za neizvršenje osnovnih obaveza nisu uvijek precizirane. Često se sastoje u gubitku nekih kupčevih prava. Napokon, odgovornost za neizvršenje sporednih obaveza je u velikoj mjeri izjednačena sa opštim režimom odgovornosti za neizvršenje ili neuredno izvršenje ugovora.

- **II - PREGLED ROBE**
- **1.Pojam pregleda**
- **1.1.Pojam provjere materijalnih nedostataka**
- Postupak provjere materijalnih nedostataka u zakonodavstvu se najčešće naziva “pregled”. U praksi se koriste i izrazi: provjera, kontrola i “kvalitativni”, odnosno “kvantitativni prijem”. Pravni pojam pregleda se u propisima ne određuje izričito, nego posredno - kroz opis načina na koji on treba da bude izvršen. Zbog toga definicija pregleda mora da ima teorijski karakter. Pregled robe radi provjere postojanja ili nepostojanja materijalnih nedostataka predstavlja sistem faktičkih i pravnih radnji, zajedno sa njihovim modalitetima, koje treba preduzeti da bi se došlo do relativno sigurnog i pravno relevantnog stava o tome da li isporučena roba po svojim osobinama odgovara onome što je predviđeno ugovorom.

- Prema članu 481. st. 1. ZOO “kupac je dužan primljenu stvar na uobičajen način pregledati ili je dati na pregled”. U našem je pravu, dakle, provjera materijalnih nedostataka obaveza kupca. Za ovakvu pravnu kvalifikaciju pored uporedno-pravnih razloga govore i argumenti komercijalne i juridičke prirode. Stranke mogu odmah da riješe sporove o činjenicama, da utvrde svoje ekonomske i pravne pozicije i izaberu dalji način djelovanja. Pregled robe sastoji se iz niza povezanih faktičkih radnji, koje prate izričite ili prećutne izjave volje vezane za izvršavanje pojedinih postupaka i ocjenu njihovih rezultata. Zbog toga se pregled robe može kvalifikovati i kao pomoćni pravni posao.

- Značaj pregleda robe radi utvrđivanja (ne)postojanja materijalnih nedostataka je ogroman. U ekonomskom smislu njime kupac provjerava da li dobija ono što prema ugovoru treba da plati. Pravno gledano, pregled robe je nezamjenjivo sredstvo vjerodostojnog konstatovanja činjenica vezanih za saobraznost isporuke robe preme uslovima iz ugovora, te za obezbjeđenje dokaza o tim faktima. Stoga on, zajedno sa reklamacijom, predstavlja “akte vigilancije”, budnosti kupca. Postoje četiri osnovna modaliteta pregleda.

- **1.2. Pojam provjere pravnih nedostataka**
- Provjera pravnih nedostataka se može definisati analogno provjeri materijalnih nedostataka kao sistem faktičkih i pravnih radnji, zajedno sa njihovim modalitetima, koje se preduzimaju radi toga da bi se došlo do relativno sigurnog stava o tome da li pravo koje se prenosi postoji i da li se može upotrebljavati na način predviđen ugovorom. No, u uporednom zakonodavstvu ova teorijska mogućnost nije posebno regulisana.
- Postoji više razloga zbog kojih se provjeri pravnih nedostataka ne posvećuje pažnja koja bi odgovarala kontroli robe. Najprije, u uporednom pravu je opšte prihvaćeno da prodavac mora obavijestiti kupca ukoliko zna za nedostatak. Drugo, ukoliko se pravni nedostatak sastoji u pravu trećeg lica, onda je to treće lice dužno da dokaže postojanje svojih ovlaštenja. Napokon, pošto se privredna prodaja obavlja na mjestima i između lica za koje je to uobičajeno, kupac je po pretpostavci savjestan. A to znači da može i od nevlasnika steći svojinu.
- Priroda pravnih nedostataka dozvoljava da se oni valjano reklamiraju i kad nisu posebno provjeravane osobine prenesenog prava. Zbog toga se na ovome pitanju više nećemo zadržavati.

- **2. Subjekti pregleda robe**

- Subjekti pregleda su lica koja imaju obavezu i pravo da izvrše uvid u stanje robe radi konstatovanja nepostojanja ili postojanja materijalnih nedostataka. To mogu biti subjekti javne vlasti ili lica poslovnog prava.
- Subjekti javne vlasti su nadležni inspekcijski organi. Kontrola koju oni vrše zasnovana je na imperativnim normama i ima obavezan karakter. Ova vrsta pregleda robe najčešće se sreće kod onih proizvoda kod kojih je propisan minimalni kvalitet. Sastoji se bilo u kontroli sirovina, bilo u pregledu gotovog proizvoda. Pored toga, javnopravna kontrola je naročito česta u spoljnotrgovinskom poslovanju. Stranke u ugovoru o prodaji mogu, ali ne moraju prihvatiti rezultate ove kontrole kao jedino mjerodavne za njihove međusobne odnose.
- Lica koja mogu izvršiti kontrolu ima više. Određivanje subjekata pregleda u konkretnom ugovoru zavisi prvenstveno od sporazuma stranaka. Tek ukoliko one ništa ne utanače, primijenice se rješenja dispozitivnog zakonodavstva.

- Pregled robe najprije može da izvrši sam prodavac. Ovo rješenje karakteristično je za pravo SAD. U teoriji je ono sporno, budući da se prodavac već vezao ugovornom garancijom da roba nema materijalnih nedostataka, “mana” Pregledu koji izvrši sam prodavac pridaje se značaj jedino onda kada se druge kontrole ne vrše. Jedan ovakav slučaj moguć je i na osnovu uzanse 127. st. 1. Ako je ugovorena “otprema željeznicom bez merenja”, tada je mjerodavna količina koju na svome skladištu utvrdi sam prodavac, pod uslovom da uredno pozvani kupac nije došao da uzme učešće u pregledu.
- Drugi subjekat je kupac. Prema kontinentalnim i našem pravu pregled je njegova dužnost. Od uslova ugovora i okolnosti slučaja zavisi vjerodostojnost rezultata do kojih je on došao.
- Potreba da rezultat pregleda bude tačan i upotrebljiv kako prema drugoj strani, tako i pred sudom, dovela je do toga da prodavac ili kupac rijetko potpuno sami vrše pregled robe. Oni to čine ili zajedno sa nekim trećim licem - prevoznikom (vozarom) i špediterom najčešće, ili sa komisijom. Vozaar će, po pravilu, učestvovati u utvrđivanju količine robe koja je mjerodavna za ocjenu pravilnosti ispunjenja ugovora o prodaji ako je u ugovoru unesena neka od sljedećih klauzula: “merenje na utovarnoj stanici”, “merenje na istovarnoj stanici” i “sre dnja mera utovara i istovara” (uz. 127. st. 2 - 4). Pregled najčešće zajednički vrše prodavac i kupac. U interesu prometa ovo je najbolje rješenje, jer je strankama omogućeno da odmah riješe sva eventualna sporna pitanja vezana za svojstva i stanje robe. Upravo zbog toga se naziva i “kontradiktorni način”, odnosno kontradiktorni pregled.

- Subjekt pregleda može biti i treće lice. Ono to svojstvo stiče najprije na osnovu sporazuma stranaka. Tada su moguće dvije situacije. Ugovorom može biti predviđeno da je nalaz trećeg isključivi i obavezan dokaz o stanju robe. Stranke se mogu sporazumjeti i tako da pregled koji vrši treći služi dobijanju robnog dokumenta pogodnog za dalju upotrebu, s tim da on ne sprečava dalje dokazivanje materijalnih nedostataka. Smatramo da u slučaju nejasnog regulisanja položaja trećeg lica treba usvojiti drugo rješenje. Treće lice može biti subjekt pregleda i na osnovu odluke jedne ugovorne stranke. Tada njegovi nalazi mogu imati samo dokazno dejstvo. Upravo zbog toga valja odabrati ono treće lice čija su stručnost i savjesnost neosporni. Ovaj zahtjev i pojava novog imenovanog ugovora o kontroli robe i usluga usloveli su u poslu prodaje još jedan novum - “pregled od strane trećeg”.

- **3. Mjesto pregleda robe**

- Mjesto pregleda je geografska lokacija ili lokalitet na kome sve radnje pregleda moraju biti završene. Može se, kao i mjesto isporuke, posmatrati u širem i u užem smislu. Određivanje mjesta provjere materijalnih nedostataka vrši se, najprije, ugovorom, a potom dispozitivnim propisima. Zakonodavna rješenja zavise dijelom od vrste robe (individualizirana ili generička), a dijelom od tipa prodaje (nedistanciona ili distanciona).
- Određivanje mjesta provjere materijalnih nedostataka vrši se u ugovoru izričito ili transportnim klauzulama. Bez obzira kako mjesto provjere bilo ugovoreno, ono mora biti poštovano. Mjerodavan je samo onaj nalaz o stanju robe koji je dobijen na ugovorenom mjestu pregleda.

- Zakon o obligacionim odnosima i Opšte uzanse, usvajajući široko prihvaćena rješenja uporednog prava, mjesto pregleda vežu za mjesto izvršenja isporuke kao primaran i vrijeme pregleda kao sekundaran faktor. Upravo zbog toga postoji veliki broj solucija, a njihova primjena zavisi od faktičkih okolnosti svakog konkretnog posla. Ovi činioci dovode do različitog tumačenja osnovne norme člana 481. st. 1. ZOO po kojoj je kupac “dužan primljenu stvar na uobičajeni način pregledati ili je dati na pregled čim je to prema redovnom toku stvari moguće.

- Ako su obje stranke prisutne isporuci i ako je prilikom isporuke moguće izvršiti i pregled, mjesto isporuke u širem i užem smislu je ujedno i mjesto pregleda. Ovo pravilo važi samo za vidljive nedostake.
- Ne pozove li prodavac kupca da prisustvuje isporuci, kao i onda kada prisutne stranke ne mogu da izvrše pregled prilikom isporuke bez svoje krivice, mjesto provjere je prvo mjesto u kome je to prema redovnom toku stvari moguće učiniti. “Redovan tok stvari” je pravni standard koji se shvata objektivno, tj. nezavisno od individualnih osobina konkretnog kupca. Različiti faktički uslovi provjere količine i kvaliteta, po pravilu, će dovesti do različitog određivanja mjesta provjere količine i kvaliteta pozivom na redovan tok stvari. Količina će se najčešće provjeravati u prvom usputnom mjestu koje raspolaže odgovarajućim mjernim instrumentima, a kvalitet u skladištu kupca.

- Određivanje mjesta provjere kod reekspedicije predstavlja poseban problem. Da bi “reekspedicija” kao poseban institut postojala, prema uporednom i našem pravu (član 481. st. 3. ZOO) potrebno je da bude ispunjeno nekoliko uslova. Najprije, mora postojati ugovor između kupca i njegovog kupca o prodaji iste robe. Drugo, potrebno je da kupac robu šalje u novo mjesto opredjeljenja bez pretovara. I treće, zahtijeva se da je prodavcu “pri sklapanju ugovora bila poznata ili morala biti poznata mogućnost takve dalje otpreme” (član 481. st. 3. ZOO). Budu li ispunjeni ovi uslovi, mjesto provjere može biti i mjesto novog opredjeljenja. Razumije se da kupac ili kupčev kupac mogu kao mjesto provjere u širem smislu odrediti i neko drugo usputno mjesto koje se nalazi između dva mjesta opredjeljenja.
- Sva do sada iznesena pravila o određivanju mjesta pregleda važila su za uobičajeni pregled kojim se mogu konstatovati vidljivi nedostaci. Mjesto utvrđivanja skrivenih nedostataka nije ničim određeno. Ono zavisi ili od volje kupca ili od okolnosti slučaja.

- **4. Vrijeme pregleda robe**

- Vrijeme pregleda je trenutak ili vremenski period u kojemu sve radnje koje sačinjavaju pregled robe moraju biti izvršene. Pravno, ovo je najsloženiji modalitet postupka provjere (ne)postojanja materijalnih nedostataka. Određuje se ugovorom na isti način kao i mjesto, te dispozitivnim propisima.
- Rješenja dispozitivnih propisa uopšte, pa i našeg Zakona o obligacionim odnosima zavise od vrste robe, tipa prodaje i od usvojenih pravila o vremenu reklamacije. Ona se mogu posmatrati prema tome da li je prodavac bio nesavjestan ili savjestan.
- Ako je “nedostatak bio poznat prodavcu ili mu nije mogao ostati nepoznat” (član 485. ZOO), vrijeme reklamacije, pa prema tome i vrijeme utvrđivanja nedostataka nije ničim ograničeno. Ovo rješenje potiče iz principa da se niko ne može pozivati na sopstvene nedopuštene radnje (nemo turpitudi nemo suam allegans). Kada je prodavac bio savjestan, vrijeme pregleda zavisi od toga da li je nedostatak vidljiv ili skriven. Pravno-tehnička rješenja su naročito u prvom slučaju veoma složena.

- Ako prodavac ne ispuni svoju obavezu pozivanja kupca da prisustvuje isporuci i pregledu, ili ako pregled ne bude moguće izvršiti prilikom isporuke bez krivice stranaka, kupac ga mora obaviti “čim je to prema redovnom toku stvari moguće” (član 481. st. 1. ZOO). Ovo znači da mora bez nepotrebnih odlaganja pristupiti pregledu i sam pregled završiti u roku u kome bi to učinilo i drugo lice njegovog položaja djelujući pažnjom dobrog privrednika. “Redovan tok stvari” i ovdje se shvata objektivno. Pored poslovnih običaja i uslova posla, sadržaj navedenih pravnih standarda zavisi naročito od vrste robe. Konačni izgled relevantnog rješenja u pogledu vremena provjere zavisice i od toga da li je u pitanju provjera količine ili kvaliteta. Specifični zahtjevi provjere kvaliteta mogu da dovedu do toga da se izraz “čim” interpretira tako da važi od momenta prispijeća robe u skladište kupca.

- Kod distancione prodaje generičkih stvari princip je da se vrijeme pregleda veže za vrijeme isporuke. Zbog toga je u uporednom pravu “gotovo opšte prihvaćeno pravilo ... da se u ovakvim slučajevima kontrola robe vrši pre predaje robe vozaru”.⁹⁹ Isto rješenje postoji i u našem sistemu. Ono je potvrđeno i pravilima uzanse 74. o mjestu isporuke u situaciji kada postoji dilema između mjesta otpreme i opredjeljenja.
- U slučaju reekspedicije, “pregled stvari može biti odgođen do njezina prispjeca u novo odredišno mjesto” (član 481. st. 3. ZOO). Kupac ili kupčev kupac imaju pravo da pregled izvrše i ranije. No, ukoliko to ne učine, dužni su da pregledu pristupe “čim” je roba prispjela u konačnu destinaciju.

- Navedeni rokovi za pregled mogu biti produženi u dva slučaja. Prvo, ako je zbog popravke ili isporuke druge stvari kupac bio prinuđen da ne koristi predmet prodaje, rokovi počinju teći “od predaje popravljene stvari, predaje druge stvari, izvršene zamjene dijelova i slično” (član 483. ZOO). I drugo, ako se pregled ne može izvršiti, jer prodavac nije predao potrebna dokumenta, početak toka roka se odlaže do prijema dokumenata. Prema uzansi 138. kupac tada treba da “opomene prodavca da mu te isprave bez odlaganja dostavi”. Ovo pravilo ne važi samo onda kada je u pitanju lakopokvarljiva roba.

- **5. Način pregleda robe**

- Način pregleda obuhvata sve vrste radnji i njihove modalitete koje subjekt pregleda treba da obavi da bi se došlo do relativno sigurnog i pravno relevantnog stava o tome da li materijalni nedostaci postoje ili ne. Prema cilju, način pregleda se dijeli na: način pregleda koji teži utvrđivanju količine i način pregleda koji je usmjeren na konstatovanje kvaliteta. Prema obimu, način kontrole može biti potpun ili djelimičan, “što često ne zavisi od volje ugovornih strana, već od prirode robe u pitanju”. Kod sukcesivnih isporuka provjeru treba vršiti za svaki obrok posebno. Način provjere je složena pojava. On se može posmatrati kao tehnološki proces, komercijalna procedura ili pravni postupak. Zadnja dva vida nazvaćemo društvenom procedurom i obraditi zajedno, budući da odvajanje ekonomskih i pravnih aspekata pri vršenju kontrole nije moguće. Izvori prava za način provjere veoma su brojni. Na prvom mjestu se i ovdje pojavljuje ugovor. Potom dolaze dispozitivni propisi, Opšte uzanse, posebne uzanse i poslovni običaji.

- Tehnološki postupci provjere treba da budu provedeni najprije onako kako je izričito ugovoreno. Rezultati dobijeni na drugi način ne bi bili pravno relevantni, bez obzira na svoju uvjerljivost i vjerodostojnost. Zakon o obligacionim odnosima, kao i drugi zakoni i izvori uporednog prava, ništa ne govore o ovom aspektu provjere. No, zato mu Opšte uzanse posvećuju značajnu pažnju.

- Prema uzansi 115. “utvrđivanje količine robe vrši se vaganjem, merenjem ili prebrojavanjem”. Razumije se da je za primjenu svakog od navedenih postupaka potrebno da količina u ugovoru bude utvrđena na odgovarajući način. Suštinski zahtjev uzansi u pogledu utvrđivanja kvaliteta jeste da primijenjeni način bude “vjerodostojan” (uz. 147). Tehnološki postupci koji ispunjavaju ovaj uslov su navedeni primjera radi: stručni pregled, upoređivanje sa uzorkom, hemijska analiza, fizičko mjerenje, vađenje uzorka. Ako se roba isporučuje u originalnom pakovanju, tehnološki postupci se primjenjuju samo na konstatovanje stanja ambalaže (uz. 148). Posebne uzanse za promet pojedinim vrstama robe, kao na primjer za žitarice, sadrže i pravila o tehnološkim postupcima provjere koji moraju biti primijenjeni.

- Prema članu 481. st. 1. ZOO, pregled se mora izvršiti na “uobičajeni način”. Uobičajeni način se određuje prema običajima u mjestu pregleda, poslovnim običajima date trgovačke branše, prirodi robe i okolnostima provjere. Dakle, ovaj pravni standard uvijek treba veoma pažljivo popunjavati elementima sadržaja koji imaju faktičku prirodu. Opšte uzanse za promet robom kao vjerodostojan način pregleda predviđaju komisijski pregled. Ukoliko je on uobičajen, dolazi u obzir i kao način provjere materijalnih nedostataka prema Zakonu o obligacionim odnosima.
- Način provjere količine komisijskom procedurom Opšte uzanse predviđaju za situacije u kojima između jedne ugovorne strane i vozara ili špeditera postoji spor u pogledu količine, kao i onda kada količinu provjerava jedna strana na svome skladištu bez prisustva drugog partnera (uz. 128). Kod provjere kvaliteta, komisijski postupak se a priori smatra vjerodostojnim (uz. 147). Sva ostala pitanja se u oba slučaja uređuju kroz sadržinu komisijskog zapisnika.

- Komisiju formira strana koja je subjekt pregleda. Korisno je da to učini svojim rješenjem. U pogledu članova komisije nema ograničenja, ali se njihova svojstva i odnosi sa ugovornim partnerima moraju naznačiti u zapisniku. Poželjno je da komisiju sačinjavaju nepristrasna lica i da u nju po mogućnosti uđu sudski vještaci. Potom se pristupa identifikaciji robe, određivanju tehnoloških postupaka i njihovom provođenju. O svim radnjama vodi se zabilješka. Zatim se utvrđuju rezultati pregleda. Na kraju se sastavlja komisijski zapisnik koji treba da potpišu obje strane, odnosno njihovi predstavnici, članovi komisije i eventualni svjedoci. Ukoliko članovi komisije nisu jednodušni o nekom pitanju, manjina može izdvojiti svoje mišljenje ili odbiti da potpiše zapisnik. Dokazna snaga ovakvog zapisnika je oslabljena.
- Snošenje troškova provjere stranke mogu urediti ugovorom. Ne bude li to učinjeno, primijenit će se pravila Opštih uzansi predviđena za troškove utvrđivanja kvaliteta (uz. 139). Ako se provjera vrši na skladištu prodavca, on je dužan da kupcu bez naknade, dakle o svom trošku, stavi na raspolaganje potrebnu radnu snagu i sredstva kojima raspolaže. U svim drugim slučajevima troškove pregleda snosi kupac kao lice na kome leži obaveza da ga izvrši. Jedan izuzetak, ipak, postoji. Ako su pregledom konstatovane mane za koje prodavac odgovara, troškove njihovog utvrđivanja kupac može da regresira od prodavca.

- **III - PRIJEM ISPORUKE**

- **1. Pojam**

- Prijem isporuke ili “preuzimanje stvari” je sistem faktičkih i pravnih radnji koje kupac, prema ugovoru, mora da izvrši da bi prodavac mogao isporučiti robu i prenijeti svojinsko pravo na njoj. Isporuka i prijem isporuke su, dakle, “komplementarni pojmovi”, ali u praksi oni ne moraju biti uključeni u jedinstven proces primopredaje robe.
- Kao i isporuka i prijem se sastoji najmanje iz jedne faktičke i jedne pravne radnje. Zbog toga može biti određen i kao pomoćni pravni posao. Da li izvršenje radnji prijema predstavlja obavezu ili pravo sporno je i u zakonodavstvu i u teoriji. Opšte uzanse i Zakon o obligacionim odnosima su ovu dilemu riješili u korist stava da se radi o obavezi kupca (uz. 70, čl. 519. ZOO).

- **2. Sadržaj obaveze prijema isporuke**
- Obaveza prijema isporuke je složena. “Preuzimanje stvari se sastoji u poduzimanju potrebnih radnji da bi predaja bila moguća, te u odnošenju stvari” (član 519. ZOO). Sličnu definiciju sadrži i uzansa 70. st. 2.
- Koje su radnje kupca potrebne da bi prodavac mogao da izvrši isporuku zavisi od prinudnih propisa, ugovora, poslovnih običaja, prirode stvari i okolnosti konkretnog posla. Zbog toga je broj činidbi kupca veći što je posao prodaje komplikovaniji; biće ih više kod distancione nego kod prodaje u mjestu; više kod sukcesivne nego jednokratne isporuke.

- Drugu vrstu radnje kojom se izvršava obaveza prijema predstavlja “odnošenje stvari”. Ovakvom stilizacijom zakonodavac je želio ne samo da rastereti prodavca brige oko stvari nego i da jasno odredi momenat prijema. Odošenje stvari neće značiti radnju prijema ako se stvar već nalazi kod kupca. Analogno fiktivnoj isporuci ovdje ćemo imati fiktivni prijem isporuke. Pri tome treba imati u vidu da šutnja kupca ne znači fiktivni prijem. Potrebno je da on izričito izjavi da prima robu koja je kod njega ili da preuzme radnje iz kojih se može “na siguran način utvrditi da je on robu hteo da zadrži”.
- Obaveza prijema isporuke postoji samo ako je roba isporučena saglasno ugovoru. Tada će prijem biti potpun. Kupčeva obaveza prijema je djelimična onda kada se vrši sukcesivna predaja pojedinih obroka i onda kada samo dio robe ima materijalnih nedostataka, a količina ne predstavlja bitan element ugovora.

- **IV - PLAĆANJE CIJENE**
- **1. Pojam obaveze plaćanja**
- **1.1. Definicija i kvalifikacija obaveze**
- Plaćanje ili isplata je osnovna¹¹¹ i najvažnija¹¹² obaveza kupca. Njeno izvršenje predstavlja glavni razlog, kauzu zbog koje prodavac zaključuje ugovor. Analogno isporuci može se definisati kao sistem faktičkih i pravnih radnji koje kupac mora da izvrši prema svim relevantnim izvorima da bi prodavcu predao ugovorom određenu količinu novca i prenio mu najjače, svojinsko pravo na njoj. Iako se sastoji u predaji novca, dužnost plaćanja je složena. Broj radnji i pravnih izvora raste kada se sa građanske pređe na poslovnu prodaju.
- Plaćanje cijene je, nesumnjivo, ugovorna obaveza kupca. Pored toga ona se s obzirom na pravni režim cijene u prodaji poslovnog prava može odrediti i kao prirodan sastojak ugovora. Napokon, značaj manifestacija volje kupca prilikom preduzimanja pojedinih akata isplate je toliki da se plaćanje dâ kvalifikovati i kao pomoćni pravni posao.

- Izvori prava kojima se uređuje obaveza plaćanja su brojni. Na prvom mjestu se nalaze prinudni propisi čiji su predmet regulisanja novčani, kreditni i devizni sistem. Na drugom mjestu se nalazi ugovor o prodaji. Ako on ne reguliše ovu dužnost, primijenit će se dispozitivni propisi. U našoj zemlji to su: Zakon o obligacionim odnosima i Opšte uzanse, ukoliko nisu stavljene van snage kasnijom regulativom. Rješenja ugovora i dispozitivnih propisa dopunjavaju se prinudnim normama pojedinih specijalnih zakona. Imperativne norme ovih akata imaju za osnov svoje primjene ono što je ugovorom predviđeno izričito ili upućivanjem na važenje dispozitivnih normi.

- **1.2. Sadržaj obaveze plaćanja**

- Sadržaj, predmet obaveze plaćanja nije identičan sa cijenom. Obaveza plaćanja, po pravilu, je veća od same cijene budući da u nju ulaze i drugi izdaci, prvenstveno različiti troškovi robnog prometa. Cijena je osnovni, ali ne i jedini element kalkulacije. Ako ništa nije ugovoreno i u uporednom pravu i kod nas se plaća za neto težinu robe bez skonta. Dakle, ukoliko želi da se koristi skantom - odbitkom od cijene zbog njene isplate odmah i gotovinski - kupac mora to da ugovori ili da se osloni na poslovne običaje. "Skonto se najčešće ugovara kod prodaje sa kratkoročnim kreditom". Uslovi pod kojim se ambalaža ne plaća već su izloženi. Ako je, međutim u ugovor unesena klauzula "bruto za neto", kupac plaća i ambalažu po cijeni robe (uz. 161).

- Troškove robnog prometa nastale prije mjesta i vremena isporuke kupac plaća samo izuzetno. Ovakva dužnost mora biti ugovorena ili predviđena u uzansama. Tako kupac snosi uvozne carine, ostale uvozne dažbine i troškove carinjenja, bez obzira na to što je mjesto isporuke eventualno u zemlji, a ne na samoj granici (uz. 164). Kupac, dalje, snosi troškove pribavljanja i legalizovanja uvjerenja o porijeklu robe i onda kada je dužan da ih pribavi prodavac (uz. 169). Sve ostale troškove prometa (“zavisne troškove”) kupac snosi od mjesta i vremena isporuke. Ako efektivno plaćanje tih izdataka vrši prodavac, potrebni iznosi moraju mu, na njegov zahtjev, biti predujmljeni (uz. 171).
- Kupac snosi i troškove plaćanja. Izuzeci od ovog pravila posebno su utvrđeni i odnose se na one troškove koji nastanu uslijed promjene mjesta plaćanja izazvane postupcima prodavca (čl. 320. st. 3. ZOO). Uz trošak, kupac snosi i rizik plaćanja. Smatramo da se taj rizik odnosi na sve slučajeve koji ometaju urednu isplatu, a ne samo na sigurnost novca.

- **1.3. Primjena opštih pravila o novčanim obavezama**
- Plaćanje cijene je, po svoj prirodi, novčana obaveza. Zbog toga je ona u Zakonu o obligacionim odnosima regulisana najprije opštima pravilima o ovoj vrsti ugovornih dužnosti, a potom i specifičnim normama koje vrijede samo za ugovor o prodaji. Pošto je posebnih rješenja veoma malo, nužno je osvrnuti se i na opšta pravila koja ovdje važe neposredno. Ovo utoliko prije što je ista tehnika primjenjena i u drugim nacionalnim zakonodavstvima.

- Plaćanje cijene kod ugovora o prodaji je podvrgnuto principu monetarnog nominalizma: “kada obaveza ima za predmet svotu novca, dužnik je dužan isplatiti onaj broj novčanih jedinica na koje obaveza glasi, izuzev ako zakon naređuje što drugo” (čl. 394). A zakon to čini! Klauzule o promjeni cijene već su izložene (klizna skala, indeksna skala). Pored njih postoje i drugi instrumenti kojima se cijena može prilagoditi realnoj vrijednosti. Od opštih instituta tu ulazi klauzula o promjenjenim okolnostima (čl. 133-136), te prekomjerno oštećenje (čl. 139-140 ZOO). No, zlatne i valutne klauzule, kao izraz principa valorizma nisu dopuštene. One su ništave - smatra se da u ugovor nisu ni unesene. Princip monetarnog nominalizma može normalno funkcionisati samo u uslovima relativno niske inflacije.
- Sljedeća grupa opštih pravila tiče se načina ispunjenja obaveza. Obavezu izvršava kupac lično ili preko svoga zastupnika. Plaćanje se vrši prodavcu, licu koje on odredi ili subjektu kojega odredi sud. Valjano je ispunjenje trećem licu koje nije prethodno određeno, ako prodavac to izričito ili prećutno odobri (čl. 305 ZOO). Obaveza plaćanja izvršava se pažnjom dobrog privrednika (čl. 18 ZOO) i u cjelini (čl. 310). No, pošto su novčane obaveze djeljive, prodavac je dužan da primi i djelimičnu isplatu (čl. 310 ZOO).

- Naredna grupa pravila tiče se mjesta i vremena isplate. Ona se primjenjuje neposredno na plaćanje kupovne cijene (čl. 320 i 318 ZOO). Zato ćemo ih i izložiti u sklopu odgovarajućih kupoprodajnih podinstituta. Ovdje je potrebno istaći još jedno pravilo. Kupac svoje obaveze uvijek može izmiriti prije dospelosti. Tada je ovlašten da od svoga duga odbije eskontni iznos, ako to proizilazi iz ugovora ili običaja. Pošto posmatramo prodaju poslovnog prava, može se tvrditi da je kupac uvijek ovlašten na eskont. Odredba kojom bi se unaprijed odrekao svoga prava na plaćanje prije dospelosti je ništava (čl. 398 ZOO).
- Napokon, kada između istog podavca i kupca postoji više ugovora i više obaveza koje su dospjele, a kupac ne može sve da ih izmiri, redosljed namirenja zavisi, najprije, od sporazuma dužnika i povjerioca. Ukoliko on ne bude postignut, primijeniće se zakonski red uračunavanja (čl. 312 ZOO). Pri tome treba voditi računa da je Zakon o finansijskom poslovanju veoma strog prema nelikvidnom dužniku, ali i prema njegovim povjericima. Pošto potraživanja i dugovanja po osnovu ugovora o prodaji spadaju u “ostale obaveze”, namiruju se tek u četvrtom redu (čl. 15 Zakona o finansijskom poslovanju).

- **2.Način plaćanja**

- **2.1. Uopšte o načinu plaćanja**

- Pod načinom plaćanja podrazumijevamo instrumente plaćanja i radnje koje se u vezi sa njima preduzimaju, te ukupan sistem postupaka koje kupac mora da učini da bi svoju dužnost isplate izvršio u skladu sa ugovorom i prinudnim finansijskim propisima. Sistem postupaka može se nazvati i modalitetima načina plaćanja.
- Od načina plaćanja treba razlikovati obezbjeđenje plaćanja. Ono se sastoji u davanju prodavcu finansijskih instrumenata podobnih za brzu i sigurnu naplatu ili u pružanju stvarnih (realnih) obezbjeđenja sa istim svojstvima, iz kojih je prodavac ovlašten da se namiri, ako obaveza plaćanja ne bude izvršena u skladu sa ugovorom. Zakon o finansijskom poslovanju ugovaranje obezbjeđenja plaćanja prepušta sporazumu stranaka i time vrši radikalnu promjenu ranijeg stanja. Obezbjeđenje plaćanja može se izvršiti predajom mjenice, čeka, bankarske garancije (član 17 ZFP), uručenjem akceptnog naloga sa upisanim datumom dospijeća (član 18 ZFP) ili na drugi način u skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima. Mjesto, vrijeme i način predaje instrumenata plaćanja takođe se određuju ugovorom. Obezbjeđenje plaćanja može se izvršiti i zalaganjem vrijednosnih papira (član 17. ZFP).

- Način plaćanja i način obezbjeđenja plaćanja su, dakle, prepušteni ugovoru. No, kada se jednom stranke sporazumiju o njima, prodavac i kupac postaju vezani složenim sistemom prinudnih i dispozitivnih propisa. Najvažniji među njima su: Zakon o finansijskom poslovanju, Zakon o mjenici, Zakon o čeku, Zakon o hatrijama od vrijednosti, Zakon o obligacionim odnosima i Opšte uzanse za promet robom.

- **2.2. Instrumenti plaćanja**

- Instrumenti plaćanja su sredstva kojima se, u skladu sa propisima o plaćanju i poslovanju hartijama od vrijednosti, vrši izmirenje novčanih obaveza. Osim instrumentima plaćanja, privredni subjekt može plaćati međusobne obaveze prebijanjem, cesijom i assignacijom u skladu sa zakonom kojim se uređuju ovi odnosi. Zadržaćemo se na pojedinim instrumentima plaćanja u mjeri u kojoj je to potrebno radi osvjetljavanja obaveze plaćanja kupovne cijene.
- Uzansa 188. kao prvi način plaćanja predviđa polaganje “novčanog iznosa na tekući račun povjerioca kod banke koja je u zemlji”.

- U Zakonu o finansijskom poslovanju, međutim, gotov novac nema položaj prvenstvenog instrumenta plaćanja, budući da su privredni subjekti dužni da obavljaju “novčani promet prekoračuna” (član 9. ZFP). Pored toga, odredbe o blagajničkom maksimumu čine od gotovog novca veoma nepodesan instrument plaćanja (član 11. ZFP). U prilog plaćanju gotovim novcem ne idu ni odredbe člana 10 ZFP, koje nalažu prodavcu da gotovinu primljenu “po bilo kom osnovu uplati istog dana na svoj račun, a najkasnije narednog dana”.
- Drugu veliku grupu instrumenata plaćanja čine tzv. instrumenti doznake. Zakon o finansijskom poslovanju na prvo mjesto stavlja nalog za prenos, kojim se banci nalaže da izvrši doznaku računu prodavca (član 12. ZFP). Od ostalih, uzanse regulišu plaćanje obračunskim ili virmanskim čekom (“virmanski nalog”) i čekovnu uplatnicu (uz. 189 i 196). Predmet uređivanja je prvenstveno vrijeme kada se smatra da je isplata izvršena, pa ćemo se na datim rješenjima zadržati prilikom izlaganja odgovarajućih dijelova ove materije. Treba dodati da se u ovu grupu instrumenata može svrstati i poštanska uplatnica.

- Treću značajnu skupinu instrumenata plaćanja čine hartije od vrijednosti. Uređeni su rokovi za plaćanje bilo kojom vrstom trgovačkog efekta (uz. 190) i bjanko mjenicom (uz. 191). Takse i troškove vezane za izdavanje hartija od vrijednosti kao instrumenata plaćanja ili obezbjeđenja plaćanja snosi kupac (uz. 192).
- Četvrto, plaćanje se može izvršiti i akreditivom. Akreditiv je apstraktan pravni posao kojim se akreditivna banka na osnovu ugovora sa kupcem obavezuje da će korisniku, tj. prodavcu “isplatiti određenu novčanu svotu ako do određenog vremena bude udovoljeno uvjetima navedenim u nalogu za otvaranje akreditiva” (član 1072 ZOO). U vezi sa ovim instrumentom plaćanja treba zapaziti tri stvari: kupac je dužan da sa bankom sklopi ugovor o otvaranju akreditiva prema uslovima iz ugovora o prodaji, banka preuzima jednostranim apstraktnim pravnim poslom obavezu prema prodavcu, prodavčevo pravo je uslovljeno ispunjavanjem uslova koji su navedeni u akreditivu, ne nužno i u ugovoru o prodaji. Odnosi banke i drugih lica u poslu akreditiva su uređeni Jednoobraznim pravilima i običajima za dokumentarne akreditive iz 1933. godine, zadnja revizija 1993. Ova pravila Međunarodne trgovačke komore u Parizu imaju univerzalnu primjenu, a banke ih se pridržavaju kao obaveznog propisa.

- **2.3. Tipovi načina plaćanja**

- Prema različitim osobinama ugovora o prodaji i specifičnim obilježjima same obaveze plaćanja mogu se utvrditi četiri karakteristična tipa ili modaliteta načina plaćanja. Razmotrićemo ih odvojeno.
- Najprije, pravila o plaćanju i instrumenti kojima se ono vrši prilagođeni su jednokratnoj isporuci, te potrebi isplate u cjelini i odjednom. Pod uticajem načela jednovremenog izvršavanja obaveza ovo pravilo se modifikuje kod predaje predmeta ugovora u obrocima. Ako ništa nije posebno ugovoreno ili ne proizlazi iz okolnosti posla, “u slučaju uzastopnih isporuka kupac je dužan isplatiti cijenu za svaku isporuku u času njezina preuzimanja”. (član 518 ZOO). Ako je u ovakvim ugovorima kupac dao prodavcu predujam, “prve isporuke naplaćuju se iz predujma, ako ništa nije ugovoreno” (član 518. st. 2. ZOO). Ovo rješenje odstupa, najprije, od opštih dispozitivnih principa o avansu, koji zahtijevaju da se iznos cijene dat kao predujam ravnomjerno rasporedi na sve dijelove dužnikove obaveze. Izloženo pravilo o predujmu kod sukcesivne isporuke jasno razlikuje ovaj modalitet plaćanja i od plaćanja rata kod ugovora o prodaji uz pretplatu.

- Drugo, iz pravila o jednovremenosti isporuke i plaćanja vidljivo je da je kupac dužan platiti cijenu tek pošto je imao mogućnost da pregleda stvar (član 475). Izuzetak od ovog tipa plaćanja postoji ako je ugovoreno plaćanje uz predaju dokumenata (D/P). “Pri ovakvom plaćanju kupac je dužan da izvrši svoju obavezu plaćanja cene čim su mu stavljena na raspolaganje dokumenta koja predstavljaju robu”, dakle i prije nego što je imao mogućnost da isporučenu stvar pregleda. Dvije su podvrste ovoga tipa plaćanja: plaćanja uz dokumenta i dokumentarni akreditiv. Česti su naročito u međunarodnom prometu, ali im i Opšte uzanse posvećuju znatnu pažnju.

- Ako dokumenti nisu u ugovoru naznačeni, “prodavac mora prezentirati ona dokumenta koja su prema prirodi ugovora uobičajena u takvom slučaju” (uz. 184). Ne postoji li odgovarajući običaj, dokumenti moraju biti takvi da dokazuju izvršenje obaveze isporuke i ujedno omogućavaju kupcu da odredi vrstu i količinu robe, te da njome raspolaže (uz. 184). Kada je dokument uz koji se vrši plaćanje vozarska isprava, “prodavac u tom slučaju jamči za kvalitet, težinu, meru i dimenziju robe koji su označeni u fakturi” (uz. 185). Na ovaj način su interesi kupca obezbeđeni i u onim elementima ugovora koji nisu vidljivi iz prevoznih dokumenata. Interesi kupca zaštićeni su i posebnim zahtjevima u pogledu teretnice (konosmana). Ona mora glasiti na “ukrcano”, biti “čista” i izdata po naredbi (uz. 186).

- Treći tip načina plaćanja jeste ono koje se vrši pouzećem. Kupac u svome sjedištu ili u mjestu isporuke stiče mogućnost da primi robu tek kada je pošti ili prevozniku platio cijenu i troškove robnog prometa koje on sam snosi. U privredi dominira pouzeće koje je vezano za plaćanje prevozniku, pa su zloupotrebe ovoga modaliteta manje, nego kod građanske prodaje putem pouzeća preko pošte.
- Četvrti tip načina plaćanja postoji u slučaju spora o cijeni. Kupac koji ima prigovore samo na neke stavke iz fakture, mora platiti nesporne iznose. Prodavac ne može odbiti prijem tih iznosa (uz. 204). Ako je prodavac odbio prigovore na pojedine stavke ili cijeli iznos fakture, kupac je ovlašten da odmah po prijemu takvog obavještenja sporni iznos deponuje kod nadležnog suda (sudski depozit). Depozit traje do rješavanja spora, bez obzira na način na koji će to biti učinjeno. O izvršenom deponovanju kupac mora obavijestiti prodavca. Deponovanjem novca plaćanje se smatra izvršenim do visine položenog iznosa (uz. 205). Zbog toga kupac za njega ne duguje kamatu ni u slučaju da spor izgubi.

- **3.Vrijeme izvršenja isplate**
- **3.1. Vrijeme plaćanja**
- Vrijeme plaćanja je trenutak u kome ili period unutar koga sve radnje koje sačinjavaju obavezu plaćanja moraju biti završene. S obzirom na specifičnost novčanih obaveza, preovladava “trenutak”, odnosno dan u kome plaćanje mora biti izvršeno. Ukoliko se radi o “periodu” u pitanju je protok vremena od nastanka do dospelosti obaveze plaćanja. Kod sukcesivnih isporuka, ova dospelost se utvrđuje za svaki obrok posebno.
- U našem pravu vrijeme plaćanja se određuje, najprije, ugovorom. Ako je određeno datumom, plaćanje mora biti izvršeno do kraja radnog dana institucije kod koje se vrši plaćanje. Ukoliko je određeno rokom, njegove granice utvrđuju se opštim pravilima (član 77. ZOO). Specifična pravila pojavljuju se onda kada se vrijeme plaćanja stavi u odnos sa vremenom isporuke. Razlikuju se situacije u kojim je plaćanje ugovoreno prije isporuke, istovremeno sa njom i nakon preuzimanja stvari.

- Plaćanje prije isporuke, unaprijed, po pravilu se ugovara izričito i precizno, budući da predstavlja odstupanje od načela istovremenosti izvršenja ugovornih obaveza. Ako rok isplate prije isporuke nije utanačen, plaćanje se ima izvršiti najkasnije u roku od osam dana od dana zaključenja ugovora (uz. 182). Kada je ugovoreno plaćanje prije isporuke, ugovor o prodaji može, ali ne mora da ima obilježja prenumeracionog ili pretplatnog posla.

- Pošto je istovremenost isporuke i plaćanja osnovno dispozitivno pravilo u ovoj oblasti, ono se rijetko izričito ugovara. Poslovni običaji često vežu ova dva momenta onda kada je ugovoreno “plaćanje uz fakturu”. Pored toga, u praksi se sreće posredno ugovaranje istovremenosti isporuke i plaćanja stipulisanjem dokumentarne isporuke.
- Plaćanje unazad je ono koje se, na osnovu izričitog ili prećutnog sporazuma stranaka, vrši pošto je proteklo vrijeme koje kupcu stoji na raspolaganju za pregled robe. U ovom slučaju prodavac kreditira kupca. Kreditiranje se vrši za ukupan iznos potraživanja. Po pravilu, prodavac traži obezbjeđenje ovakvih kredita, odnosno obezbjeđenje plaćanja.

- Ako vrijeme plaćanja nije ugovoreno, ono se ravna prema dispozitivnim propisima. Za razliku od rješenja u uporednom pravu, naš Zakon o obligacionim odnosima predviđa da se plaćanje ima izvršiti u roku koji je predviđen poslovnim običajima (član 516. st. 2). Ukorijenjenost Opštih uzansi u našoj poslovnoj praksi i racionalnost uzanse 177. daju osnova za stav da u ovom slučaju plaćanje treba izvršiti u roku od osam dana od dana prijema robe, odnosno od prijema fakture, ako je kupac robu dobio prije fakture. Ukoliko se ne prihvati gledište da je rješenje Opštih uzansi postalo poslovni običaj, onda važi dispozitivna norma po kojoj se cijena plaća “u času ... u kome se obavlja predaja stvari” (član 516. st. 2. ZOO). Oba dispozitivna pravila su uslovna. Ona će se primijeniti ukoliko nije ugrožen princip jednovremenosti isporuke i plaćanja. Bude li to slučaj, kupac može odbiti ili odložiti isplatu (član 475. ZOO, uz. 177. st. 3). Izuzetno, kupac nije ovlašten da odloži plaćanje ni pozivom na dužnost i/ili pravo pregleda robe, ako je isporuka izvršena uz predaju dokumenata koja, pri tome, lišava prodavca prava da raspolaže robom (uz. 177. st. 3).

- **3.2. Vrijeme isplate**

- Vrijeme isplate je trenutak u kome se smatra da je plaćanje izvršeno. Ono zavisi od načina plaćanja uopšte, a od instrumenata plaćanja posebno.
- Plaćanje gotovim novcem smatra se izvršenim kada kupac dugovanu sumu uruči prodavcu ili je položi na njegov tekući račun. Polaganje se vrši virmanom (uz. 188).
- Kada se plaćanje vrši instrumentima doznake preko banke (nalog za prenos i obračunski ček ili virman) plaćanje se smatra izvršenim onda kada su to stranke dogovorile. U slučaju da sporazuma stranaka nema, dug je namiren kada banci ili drugom subjektu kod koga se vodi račun prodavca “stigne novčana doznaka u korist vjerovnika ili nalog (virman) dužnikove banke, odnosno organizacije da odobri računu vjerovnika iznos naznačen u nalogu” (član 318. st. 1. ZOO).

- ZOO u članu 318. st. 2. preuzima pravila uzanse 181. kada je u pitanju plaćanje preko pošte. Ako je plaćanje preko pošte ugovoreno, obaveza se smatra izmirenom kada dužnik uplati iznos svoje obaveze pošti. Kad ovakav način plaćanja nije ugovoren, obaveza je isplaćena onda “kad vjerovnik primi novčanu doznaku” (član 318. st. 2). Da kupac ne bi pao u docnju bez svoje krivice, smatramo da ovo pravilo treba tumačiti tako da je vrijeme isplate ono u kome pošta prema redovnom toku stvari ponudi prodavcu isplatu novca. Ista rješenja važe i za plaćanje čekovnom uplatnicom, s tim što se kao prenosilac novca ne mora pojaviti pošta (član 318. st. 3. ZOO).

- Plaćanje hartijama od vrijednosti smatra se uslovno izvršenim onda kada one budu prenesene prodavcu na način koji je dogovoren i koji mora biti u skladu sa pravilima prenosa odgovarajućeg trgovačkog efekta. Obaveza se konačno gasi kada prenesene hartije budu honorisane. Ne bude li dug predajom hartija izmiren u roku, a ni dva dana po prijemu prodavčeve opomene, prodavac može zahtijevati isplatu u gotovom uz priznavanje eskonta (uzansa 190.).
- Plaćanje akreditivom se smatra izvršenim kada je banka otvorila akreditiv u skladu sa uslovima iz ugovora.
- Vrijeme isplate kod izmirenja obaveza kompenzacijom, cesijom i asignacijom utvrđuje se prema pravilima obligacionog prava, koja važe za pomenute instrumente. Trenutak u kome je isplata izvršena je onaj u kome je prodavac postao povjerilac po tražbini, odnosno onaj u kome je njegova obaveza prema kupcu prestala da postoji ili se smanjila.

- **4. Mjesto plaćanja**
- **4.1. Određivanje mjesta plaćanja**
- Mjesto plaćanja je lokalitet na kome sve radnje koje ulaze u obavezu plaćanja moraju biti završene. Analogno mjestu isporuke ono se može posmatrati u užem i u širem smislu, ali kod ove obaveze ta podjela nema poseban pravni značaj. Tri principa vladaju pravilima o određivanju mjesta plaćanja. Prvi je da su novčane obaveze donosive, tj. da se ispunjavaju u sjedištu povjerioca (član 320. st. 1. ZOO). Ako se plaćanje vrši virmanom ili drugim obračunskim sredstvom, onda se ovaj princip konkretizuje tako što se kao mjesto plaćanja određuje “sjedište organizacije kod koje se vode vjerovnikova novčana sredstva” (član 320. st. 2).

- Naše pravo slijedi kontinentalne sisteme. Cijena se najprije mora platiti u mjestu koje je određeno ugovorom (član 516. st. 1 ZOO). Ukoliko ugovor ništa ne govori o ovom pitanju, mjesto plaćanja se određuje prema poslovnim običajima (član 516. st. 2. ZOO). U nedostatku pravila običajnog porijekla, plaćanje se vrši “u mjestu u kome se obavlja predaja stvari” (član 516. st. 2 ZOO). Napokon, “ako se cijena ne mora platiti u času predaje, plaćanje se obavlja u prebivalištu, odnosno sjedištu prodavca” (član 516. st. 3. ZOO). Time se specijalna pravila o plaćanju kupovne cijene vraćaju na opšti pravni režim izmirenja novčanih obaveza. Opšte uzanse dalje razrađuju ovo rješenje. Ako povjerilac ima više sjedišta, tj. više poslovnih jedinica, plaćanje se vrši u sjedištu one koja je poslala ponudu, odnosno izvršila prihvata. No, ako se iz ugovora ili okolnosti posla vidi “iz kojeg će se poveriočevog sedišta izvršiti isporuka, plaćanje se vrši u mestu tog sedišta” (uz. 174).

- **4.2. Promjena mjesta plaćanja**

- Stranke mogu uvijek sporazumno promijeniti mjesto plaćanja. No, način plaćanja dozvoljava da se povjeriocu pruži ovlaštenje na jednostranu promjenu mjesta plaćanja. Odnosi koji tim povodom nastaju predmet su posebne pažnje zakonodavca. Cilj usvojenih rješenja jeste zaštita opravdanih interesa kupca.
- Član 320. st. 3. ZOO je jasan. Povjerilac može promijeniti svoje sjedište u periodu između zaključenja ugovora o prodaji i dospelosti obaveze plaćanja. On je dalje ovlašten da traži plaćanje u novom sjedištu. I napokon, povećanje troškova ispunjenja “pada na teret vjerovnika”, dakle prodavca. Smatramo da ova rješenja analogno vrijede i u situacijama u kojima je promijenjena institucija preko koje se vrši plaćanje, odnosno u onima u kojima je prodavčeva banka promijenila svoje sjedište. Napokon, ZOO ne isključuje ni primjenu uz. 175. st. 2. po kojoj ovi principi vrijede i kad povjerilac naloži plaćanje na račun nekog trećeg lica. Uštede u troškovima idu u korist prodavca.

Trifković, Simić, Trivun:

Poslovno pravo - ugovori, vrijednosni papiri i
pravo konkurencije, Ekonomski fakultet u
Sarajevu, Sarajevo, 2004.godine, str.63-83.